

ФОНЕТИКА. ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ

1. Виконайте завдання з тесту ЗНО–2019 (основна сесія).

Підкреслені літери позначають однаковий звук у кожному слові рядка

- А** погляд, кладка, передзвін
- Б** сьорбати, весняний, всюди
- В** захист, розвиватися, пізній
- Г** нитці, баскетбол, молитва
- Д** край, вокзал, закріплення

Фонетика — розділ мовознавства, що вивчає звуковий склад мови.

Звук мовлення — найменша неподільна одиниця, яку вимовляємо та чуємо.

Буква — знак, який слугує для позначення на письмі звука.

Алфавіт

Алфавіт — сукупність літер, прийнятих у системі будь-якої мови й розміщених в усталеному порядку.

Літера	Назва	Літера	Назва	Літера	Назва	Літера	Назва
А а	а	З з	зе	О о	о	Ч ч	че
Б б	бе	И и	и	П п	пе	Ш ш	ша
В в	ве	І і	і	Р р	ер	Щ щ	ща
Г г	ге	Ї ї	ї	С с	ес	Ь ь	м'який знак
Ґ ґ	ґе	Й й	йот	Т т	те	Ю ю	ю
Д д	де	К к	ка	У у	у	Я я	я
Е е	е	Л л	ел	Ф ф	еф		
Є є	є	М м	ем	Х х	ха		
Ж ж	же	Н н	ен	Ц ц	це		

Загальна класифікація звуків

Голосні	Приголосні			
	дзвінкі		глухі	
	тверді	м'які	тверді	м'які
[а]	[б]	—	[п]	—
[о]	[д]	[д']	[т]	[т']
[у]	[з]	[з']	[с]	[с']
[и]	[ж]	—	[ш]	—
[і]	[дз]	[дз']	[ц]	[ц']
[е]	[дж]	—	[ч]	—
	[г]	—	[х]	—

Голосні	Приголосні			
	дзвінкі		глухі	
	тверді	м'які	тверді	м'які
	[г]	—	[к]	—
			[ф]	—
	сонорні			
	тверді	м'які		
	[м]	—		
	[в]	—		
	[н]	[н']		
	[л]	[л']		
	[р]	[р']		
	—	[й]		
	Шиплячі: [ж], [ч], [ш], [дж]			
	Губні: [б], [п], [в], [м], [ф]			

Зауважте!

- Літери на позначення всіх **дзвінких** і **сонорних** приголосних розташовані в алфавіті до літери **о**, крім **к**; **глухих** — після **о**, крім **р**.
- Глухий **[ф]** не має дзвінкої пари; **[й]** завжди м'який.
- Д, т, з, с, ц, л, н, р** (*Де ти з'їси ці лини + р*) перед **ь, і, я, ю, є** стають **м'якими** (позначають у транскрипції [']): *тінь* [т'ін'].

Усі інші приголосні перед **ь** ніколи не стоять, а перед **і, я, ю, є** стають лише **пом'якшеними**, або **напівм'якими** (позначають у транскрипції [']): *місто* [м'істо].

Співвідношення літер і звуків

Літери	Позначають	Приклади
ї	завжди два звуки [йі]	<i>їжа</i> [йіжа]
щ	завжди два звуки [шч]	<i>кущ</i> [кушч]
ь (м'який знак)	звука не позначає, указує на м'якість попереднього приголосного	<i>мальва</i> [мал'ва]
я, ю, є	два звуки [йа], [йу], [йе]: — на початку слова; — після голосного; — після апострофа; — після ь	<i>яблуко</i> [йаблуко], <i>пояс</i> [пóйас], <i>м'ята</i> [мйáта], <i>мільярд</i> [м'іл'йáрд]
	один звук [а], [у], [е] і м'якість або пом'якшення попереднього приголосного	<i>школяр</i> [школ'áр], <i>купюра</i> [куп'ура]

Літери	
букво-сполучення дж, дз	один однієї окре жать
подвоєні приголосні (ни, тт, сс тощо)	оди
групи приголосних, де не відбувається спрощення (-стн-, -стч- тощо)	в ус щен

Осн

Голосні	Но	
	ненаголошені [е"], [и"]	
У подібності приголосних	за м'якістю	приголосні [д] перед наступним приголосним
		глухі приголосні стають дзвінкими в кінці слів в оглушення [г] <i>вогко, нігті,</i>
	за дзвінкістю — глухістю	

Зауважте!

- Під час швидкого мовлення може частково оглушуватися.
- Якщо слово має багато приголосних, то частково оглушуються ті, які стоять ближче до кінця слова.

Літери	Позначають	Приклади
букво- сполу- чення <i>дж, дз</i>	один звук [дж], [дз], якщо належать до однієї морфеми	<i>бджола</i> [бджо́ла]
	окремі звуки [д] і [ж], [д] і [з], якщо належать до різних морфем	<i>надзвук</i> овий [надзвукóвий]
подвоєні приго- лосні (<i>ни, тт, сс</i> тощо)	один подовжений приголосний	<i>сонний</i> [со́ннїй], <i>стаття</i> [ста́т'я]
групи приголосних, де <i>не відбувається спрощення</i> (-стн-, -стч- тощо)	в усному мовленні відбувається спрощення приголосних: -стн- → [сн] тощо	<i>баластний</i> [ба́ласний], <i>шістсот</i> [ш'іс:о́т]

Основні норми вимови голосних і приголосних

Голосні	Норма літературної вимови		Приклади
	ненаголошені [е], [и] зазвичай вимовляємо як [е ^н], [и ^н]		<i>вітер</i> [в'іте ^н р], <i>крило</i> [кри ^н ло]
Уподібнення приголосних	ненаголошений [о] вимовляємо як [о ^у] лише перед складом з наголошеним <i>у</i> або <i>і</i>		<i>зозуля</i> [зо ^у зу́л'а], <i>пори́г</i> [по ^у р'і́г]
	за м'якістю	приголосні [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [р] перед наступним м'яким або пом'якшеним приголосним стають м'якими	<i>пісня</i> [п'іс'н'а], <i>майбутній</i> [майбу́т'н'ій]
	за дзвінкістю — глухістю	глухі приголосні перед дзвінками стають дзвінками	<i>боротьба</i> [боро́д'ба́], <i>екзамен</i> [е ^н гза́ме ^н н]
		дзвінки приголосні перед глухими та в кінці слів вимовляємо дзвінко	<i>дорі́жка</i> [до ^у р'і́жка], <i>гриб</i> [гри́б]
		оглушення [г] відбувається лише в словах <i>легко, вошко, нігті, кігті, дьогтю</i> та похідних	[л'ехко], [во́хко], [н'іхт'і], [к'іхт'і], [д'о́хт'у]

Зауважте!

- Під час швидкої вимови в префіксах кінцевий [з] перед глухим приголосним може частково оглушуватися: *розпад* [ро́зпад] і [ро́спад].
- Якщо слово має більше ніж один склад, у транскрипції ставимо наголос.

Особливості вимови окремих груп приголосних

Орфографічний запис	Вимова	Приклад
- ться	[ц':а]	<i>хочеться</i> [хóче"ц':а]
- шся	[с':а]	<i>миришся</i> [міри"с':а]
- жся	[з'с' а]	<i>зважається</i> [звáz'с'а]
- ши	[ш:и"е]	<i>приніси</i> [при"н'іш:и"е]
- жці	[з'ц'і]	<i>книжці</i> [кніз'ц'і]
- шці	[с'ц'і]	<i>мишці</i> [міс'ц'і]
- чи	[ц':і]	<i>лисичці</i> [ли"сич'ц':і]
- тче	[ч:]	<i>отче</i> [óч:е"]
- тиці	[ц':і]	<i>тітиці</i> [т'іц':і]
- жж	[ж:]	<i>безжурний</i> [бе"ж:у́рни"ей]
- жч	[жч]	<i>безчестя</i> [бе"жч"ес'т'а]
- жш	[жш]	<i>розшитий</i> [рожші"ти"ей]

2. Випишіть слова, у яких букви **я, ю, є** позначають два звуки.

Юрта, резюме, полуниця, рельєф, ячмінь, вечеряти, дискусія, колосся, колючки, зайчєня, ательє, пам'ять, бюрократ, виллемо, станція, духмяний, рюк-зак, виявити, місяць, зв'язок.

- З других букв виписаних слів складіть назву способу виконання дум.

3. Виконайте завдання у форматі тесту ЗНО.

1. За алфавітом записано всі слова рядка

- А ранок, ракурс, радість, розумний
- Б обличчя, облік, опера, окружний
- В мереживо, місяць, морква, молодь
- Г палітра, праска, проба, програма
- Д тарілка, талант, телефон, тривога

2. Букви **я, ю, є** позначають по два звуки в кожному слові рядка

- А юний, нюанс, бракон'єр, ересь
- Б зграя, різьбяр, черв'як, мільярд
- В ялина, бюджет, п'ять, боснієць
- Г кар'єра, ювілей, сузір'я, пюре
- Д зв'язок, ярлик, маєток, в'юнець

3. Звук **[й]** є в кожному слові рядка

- А ярус, лінія, юність, боець
- Б буря, кальцій, мрія, єдність

В іній, сюжет
Г поет, істор
Д ювілей, літ

4. Звук **[д]** є в ко

- А родина, по
- Б здоровий,
- В футбол, п
- Г далина, в
- Д адреса, дж

5. Звук **[з]** є в к

- А зустріч, зі
- Б знахідка, с
- В фазан, рез
- Г з'явитися,
- Д князь, бер

6. Звук **[ш]** є в к

- А медведь, с
- Б медвітка,
- В вищий, по
- Г кристаль
- Д мурашка,

7. Звук **[ж]** є в к

- А джура, по
- Б розчин, д
- В подружжя
- Г знаєть, д
- Д погоджен

8. Звук **[ч]** є в к

- А борщ, чип
- Б лічба, ша
- В ошучі, ч
- Г сердешна
- Д черешня,

9. Звук **[с]** є в к

- А халлюк
- Б халос, с
- В перенісн
- Г скоротит
- Д світати, і

- В іній, сюжет, більярд, клятва
Г поет, історія, сяйво, юрмитися
Д ювілей, літній, узлісся, в'ється

4. Звук [д] є в кожному слові рядка

- А родина, погода, депутат, молодість
Б здоровий, джаз, одержати, думка
В футбол, град, Данило, надписати
Г далина, відійти, домисел, надріз
Д адреса, дзеркало, дріт, відплата

5. Звук [з] є в кожному слові рядка

- А зустріч, зірка, приказка, Різдво
Б знахідка, слизько, дзвіночок, зона
В фазан, резюме, азимут, привозити
Г з'явитися, Зоя, Страсбург, аналіз
Д князь, березень, зрости, вазон

6. Звук [ш] є в кожному слові рядка

- А шедевр, сушити, шока, книжка
Б щедрівка, довший, хрущ, арешт
В вищий, помічник, проща, щебет
Г кришталь, молодший, шанс, ніж
Д мурашка, муштра, душа, нижче

7. Звук [ж] є в кожному слові рядка

- А джура, поживклий, журба, жменька
Б розчин, доріжка, Ашгабад, безчестя
В подружці, жоржини, ажур, подорож
Г зважся, журі, роздоріжжя, кинджал
Д погодження, зжати, жалюзі, жульєн

8. Звук [ч] є в кожному слові рядка

- А борщ, чипси, яєчня, сердечний
Б лічба, щавель, чорниця, череда
В онучці, чемпіон, чугайстр, Чилі
Г сердешний, тітчин, вічний, човен
Д черешня, узбіччя, зустріч, чайник

9. Звук [с] є в кожному слові рядка

- А захоплюється, морс, сюжет, казка
Б колос, сталь, хвилюєшся, панський
В перенісши, щастя, схвалити, сувій
Г скоротити, ласка, століття, праліс
Д світати, волосся, срібло, соняшник

23. Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка

- ☒ А геній, суниця, зап'ястий, єднання
- ☐ Б Вітчизна, окраєць, ательє, більярд
- ☐ В приїжджати, ключ, мільйон, тополя
- ☐ Г дзбан, рядок, потьмяніти, щоденник
- ☐ Д малювання, симпатія, пісня, якість

24. Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка

- ☐ А воюють, сюрприз, якийсь, зозуля
- ☐ Б будівля, майбутнє, щем, пшениця
- ☐ В агентство, грядка, зйомка, гайок
- ☒ Г б'єшся, черешня, пам'ять, рельєф
- ☐ Д бджілка, зяблик, щільно, порт'єра

СКЛАД. НАГОЛОС

1. Виконайте завдання з тесту ЗНО–2019 (основна сесія).

На перший склад падає наголос у всіх словах, ОКРІМ

- ☐ А причіп
- ☐ Б косий
- ☐ В жалюзі
- ☐ Г випадок

Склад — частина слова, яку вимовляємо одним поштовхом видихуваного повітря (*бар-ві-нок, кра-ї-на*). У слові стільки складів, скільки голосних звуків.

Склади бувають **відкриті** (закінчуються на голосний: *а-ле-я*) і **закриті** (закінчуються на приголосний: *міс-ток*).

Наголос — виділення силою голосу певного складу в слові. Здебільшого слово має один наголос. В українській мові наголос рухомий (може переміщуватися зі зміною слова чи його форми: *кобза́р — кобза́рі*), вільний (наголошеними можуть бути різні за порядкомклади: *де́рево, знанн'я́, садівни́к*).

Деякі слова мають подвійний наголос: *за́вжди́, ма́бу́ть, по́мілка, про́стий, та́кож*.

Дивіться словник «Перелік слів із нормативним наголосом» на с. 326.

2. Прочитайте, правильно наголошуючи слова. Випишіть слова з наголошеним третім складом.

Данина, благовіст, кулінарія, пекарський, дичавіти, читання, чорнослив, осетер, щодобовий, стрибати, листопад, ярмарковий, тигровий, тисовий, дециметр, крицевий, ненавидіти, застопорити, дещина, аркушик, вишиваний, кропива, навчання, наскрізний, перевезти, перепад, агрономія, щелепа, поняття.

- З перших букв вписаних слів складіть назву фольклорного жанру, який належить до календарно-обрядової лірики.

3. Виконайте завдан

25. Подвійний наголос

- ☐ А алфавіт
- ☒ Б випадок
- ☐ В помилка

26. На перший склад

- ☐ А вітчим
- ☒ Б подруга
- ☐ В нести

27. На перший склад

- ☒ А решето
- ☐ Б котрий
- ☐ В течія

28. На перший склад

- ☐ А оптовий
- ☐ Б перепис
- ☐ В фартух

29. На перший склад

- ☒ А заробіток
- ☐ Б закладка (у кн.)
- ☐ В закрутка

30. На перший склад

- ☐ А розпірка
- ☐ Б відгомін
- ☐ В позначка

31. На перший склад

- ☐ А здалека
- ☒ Б перепис
- ☐ В висіти

32. На перший склад

- ☐ А олень
- ☐ Б донька
- ☐ В спина

33. На перший склад

- ☐ А камбала
- ☐ Б ринковий
- ☒ В визвольний

3. Виконайте завдання у форматі тесту ЗНО.

25. Подвійний наголос мають усі слова, ОКРІМ

☐ А алфавіт	☐ Г мабуть
☒ Б випадок	☐ Д завжди
☐ В помилка	

26. На перший склад падає наголос у слові

☐ А вітчим	☐ Г близький
☒ Б подруга	☐ Д дочка
☐ В нести	

27. На перший склад падає наголос у слові

☒ А решето	☐ Г жалюзі
☐ Б котрий	☐ Д ознака
☐ В течія	

28. На перший склад падає наголос у слові

☐ А оптовий	☐ Г новий
☒ Б перепис	☒ Д колесо
☐ В фартух	

29. На перший склад падає наголос у всіх словах, ОКРІМ

☒ А заробіток	☐ Г застібка
☐ Б закладка (у книжці)	☐ Д заставка
☐ В закрутка	

30. На перший склад падає наголос у всіх словах, ОКРІМ

☐ А розпірка	☒ Г бюлетень
☐ Б відгомін	☐ Д підліток
☐ В позначка	

31. На перший склад падає наголос у всіх словах, ОКРІМ

☐ А здалека	☐ Г косий
☒ Б перекис	☐ Д зручний
☐ В висіти	

32. На перший склад падає наголос у всіх словах, ОКРІМ

☐ А олень	☒ Г цінник
☐ Б донька	☐ Д оцет
☐ В спина	

33. На перший склад падає наголос у всіх словах, ОКРІМ

☐ А камбала	☐ Г приморозок
☐ Б ринковий	☐ Д маркетинг
☒ В визвольний	

Чергування голосних		Чергування приголосних	
Звуки, що чергуються	Приклад	Звуки, що чергуються	Приклад
[i] – [o]	сіль – солі	[г] – [ж] – [з']	друг – дружба – друзі
[e] – [i]	кореня – корінь	[х] – [ш] – [ц']	муха – мушка – мусі
[o] – [Ø] (нуль звуку)	вікно – вікон	[к] – [ч] – [ц']	рука – ручка – руці
[e] – [Ø] (нуль звуку)	весна – весен	[д] – [дж]	радити – раджу
[e] – [o]	четверо – чотири	[т] – [ч]	летіти – лечу
[a] – [o]	допомагати – допомога	[с] – [ш]	косити – кошу
[e] – [и]	застелю – застилати	[з] – [ж]	возити – возжу
[и] – [і]	grimіти – грім	[к] – [ч]	пекти – печу
[и] – [o]	кривавий – кров	[ст] – [шч]	чистити – чи[шч]у
		[ск] – [шч]	плескати – пле[шч]у
		губний – губний + [л] ([б] – [бл] [п] – [пл] і т. д.)	губити – гублю, графити – графлю

2. Випишіть слова, у яких можливе чергування голосних звуків.

Змотати, чебрець, скотити, зварити, допомога, чистити, верстати, кланятися, викоренити, устелити, шовковий, шелестіти, червоний, жоржина, скачки, восени, черемха, мережка, звечора, стрибати, забирати, кип'ятити.

- З других букв виписаних слів складіть назву фольклорного жанру, який належить до родинно-побутової лірики.

3. Випишіть слова, у яких можливе чергування приголосних звуків.

Скрутити, дорога, рахувати, мережити, кликати, чекати, торік, засолити, орбіта, смачно, береза, пісня, шлях, полисити, сидіти, яйце, радіти, скорочення, бачити, хвалити, лебідь, парубок, весна.

- З других букв виписаних слів складіть назву фольклорного жанру, котрий як композиційний елемент увів М. Коцюбинський у повість «Тіні забутих предків».

4. Виконайте завд

49. Чергування пр
вах, ОКРІМ

- А плакати
- Б випікати
- В скакати

50. Чергування п
словах, ОКРІМ

- А погнати
- Б постити
- В крутити
- Г садити
- Д мотати

51. Чергування пр
словах, ОКРІМ

- А складати
- Б шкодити
- В стерпіти
- Г порізати
- Д свистіти

52. Чергування при
в обох словах р

- А аптека, алич
- Б мураха, пра
- В миша, безпе
- Г допомога, м
- Д маса, подр

53. Чергування при
в обох словах р

- А комін, тина
- Б мороз, вінк
- В козак, паруб
- Г гараж, гляда
- Д порох, вербо

54. Чергування при
в обох словах р

- А морока, пала
- Б кінець, замш
- В береза, осика
- Г вовк, криниц
- Д заслуга, плащ

4. Виконайте завдання у форматі тесту ЗНО.
49. Чергування приголосних звуків за дієвідмінювання можливе в усіх словах, ОКРІМ
А плакати	Г пошукати
Б випікати	Д плескати
В скакати	
50. Чергування приголосних звуків за дієвідмінювання можливе в усіх словах, ОКРІМ
- А погнати
Б постити
В крутити
Г садити
Д мотати
51. Чергування приголосних звуків за дієвідмінювання можливе в усіх словах, ОКРІМ
- А складати
Б шкодити
В стерпіти
Г порізати
Д свистіти
52. Чергування приголосних звуків за словозміни (словотворення) можливе в обох словах рядка
- А аптека, алича
Б мураха, праця
В миша, безпека
Г допомога, муха
Д маса, подруга
53. Чергування приголосних звуків за словозміни (словотворення) можливе в обох словах рядка
- А комиш, товариш
Б мороз, вінок
В козак, парубок
Г гараж, глядач
Д порох, верболіз
54. Чергування приголосних звуків за словозміни (словотворення) можливе в обох словах рядка
- А морока, палац
Б кінець, замша
В береза, осика
Г вовк, криниця
Д заслуга, плащ

55. Чергування голосних відбувається в усіх наведених випадках, ОКРІМ

- А річ — р..човий
- Б тінь — т..ньовий
- В біль — б..льовий
- Г сіль — с..льовий
- Д двір — дв..ровий

56. Чергування голосних відбувається в усіх наведених випадках, ОКРІМ

- А берег — бер..говий
- Б корінь — кор..невий
- В слівце — сл..вечко
- Г ворота — вор..тця
- Д поріг — пор..говий

57. Чергування голосних відбувається в усіх наведених випадках, ОКРІМ

- А грім — гр..мовиця
- Б хвіст — хв..стище
- В політ — л..товище
- Г село — с..льський
- Д вісім — в..сьмома

58. Чергування голосних відбувається в усіх наведених випадках, ОКРІМ

- А віск — в..сковий
- Б дзвін — дзв..нить
- В восени — ос..нній
- Г дерево — дер..вце
- Д папір — пап..ровий

59. Чергування голосних відбувається в усіх наведених випадках, ОКРІМ

- А ш..сть — ш..сти
- Б сх..ди — сх..дці
- В леб..дь — леб..ді
- Г ст..лець — ст..льці
- Д джм..ль — джм..лі

60. Чергування голосних відбувається в усіх наведених випадках, ОКРІМ

- А дор..га — дор..жка
- Б бдж..ли — бдж..лка
- В веч..ря — веч..ровий
- Г перех..дити — перех..д
- Д шк..длиний — шк..дник

ПРА
НН

1. Виконайте завд

Літеру **и** треба

А вар..во, ву

Б кот..чок, пе

В водич..нька

Г русалч..н, к

Д плет..во, по

Потрібно змінити фо
звук став наголошени

- у буквосполучення
- у словах *богатири* (або *погано, товар*; **АЛЕ** пишуть *пурхати, яблуко, ябл*

е
у кореневих буквосполученнях **-еле-**: *черешня, ожелець*

якщо **е//і; е//о**: *лебеда, вітру*

-бер-, -мер-, -пер-, -дер-, якщо далі немає суфікса **-а- (-я-)**: *заберу, застелити*

-єж-, -єзн-, -єць, -єр-: *величезний, хлопець, ж*

-єж- в іменниках створених від дієслів: *ж*